

Віталій Черноус

аспірант кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Арсен Дунець

аспірант кафедри економічної експертизи та землевпорядкування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Оксана Десятнюк

КОРУПЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ

Корупція має значний вплив на податкові ризики, спотворюючи механізми збору доходів, послаблюючи інституційну цілісність та створюючи середовище фінансової неефективності. Вона підриває ефективність податкової політики, призводить до значних втрат державних доходів і погіршує загальну фіскальну стабільність країни. Взаємозв'язок між корупцією та податковими ризиками проявляється в різних аспектах, починаючи від зниження рівня комплаєнсу і закінчуючи маніпулюванням процесами податкового адміністрування.

Одним з основних способів впливу корупції на податкові ризики є сприяння широкомасштабному ухиленню від сплати податків. Корупційні практики в податкових органах дають можливість фізичним та юридичним особам займатися незаконною діяльністю, яка зменшує їхні податкові зобов'язання. Коли податківці беруть хабарі в обмін на заниження оподатковуваного доходу, неправильну класифікацію економічної діяльності або надання необґрунтованих пільг, податкова база зменшується, що обмежує можливості уряду фінансувати суспільні блага та послуги. Поширеність таких практик створює нерівні умови гри, коли законослухняні платники податків несуть непропорційний тягар, тоді як ті, хто бере участь у корупційних оборудках, ухиляються від сплати своєї справедливої частки внесків. Така ситуація не лише зменшує державні доходи, але й підриває довіру суспільства до податкової системи, що ще більше заохочує ухиляння від сплати податків та тіньову економіку.

Іншим важливим аспектом взаємозв'язку між корупцією та податковими ризиками є неефективність, яку вона вносить в адміністрування податків. Коли корупція поширена в органах, що збирають податки, зростає ймовірність свавільного та непослідовного застосування податкового законодавства. Така непередбачуваність породжує невпевненість для платників податків, що відлякує як внутрішні, так і зовнішні інвестиції. Підприємствам важко точно передбачити податкові зобов'язання, що призводить до фінансової нестабільності та зниження темпів економічного зростання. Неефективність, зумовлена корупцією, також призводить до зростання адміністративних витрат, оскільки органи влади спрямовують додаткові ресурси на боротьбу з шахрайством і зловживаннями замість того, щоб зосередитися на вдосконаленні загальної податкової системи. Як наслідок, країни з високим рівнем корупції, як правило, мають нижчі показники співвідношення податків до ВВП, що підкреслює негативний вплив

незадовільного податкового адміністрування на національні економічні показники.

Важливим наслідком впливу корупції на податкові ризики є послаблення правової та інституційної бази, покликаної забезпечити дотримання податкового законодавства. Корумповані чиновники можуть свідомо маніпулювати регуляторним середовищем на користь певних фізичних чи юридичних осіб, створюючи лазівки, які сприяють ухиленню від сплати податків. У деяких випадках на законодавчі процеси можуть впливати групи з особливими інтересами, які прагнуть запровадити положення, що приносять вигоду обраним, підриваючи при цьому більш широку податкову структуру. Така ерозія регуляторної доброчесності ще більше ускладнює зусилля з впровадження ефективної податкової політики та підвищує ризики, пов'язані зі збором податків. Крім того, коли судові інституції, відповідальні за вирішення податкових спорів, скомпрометовані, платники податків мають мало засобів захисту від несправедливого ставлення до них, що посилює відчуття несправедливості та неефективності системи.

Корупція також сприяє зростанню тіньової економіки, що значно посилює податкові ризики. Коли бізнес і громадяни сприймають дотримання податкового законодавства як обтяжливий і корумпований процес, вони можуть вирішити працювати поза межами офіційного сектору, щоб уникнути свавільного оподаткування та вимог хабарів. Такий зсув зменшує базу оподаткування, що призводить до недоотримання доходів, які перешкоджають розвитку державного сектору. Неформальна економіка процвітає в умовах низької довіри до державних інституцій, а корупція лише посилює цю недовіру. Збереження неформального сектору ускладнює для податкових органів розширення бази оподаткування, змушуючи уряди більше покладатися на непряме оподаткування, яке непропорційно впливає на малозабезпечені верстви населення та поглиблює соціальну нерівність.

Негативний вплив корупції на податкові ризики особливо помітний у країнах, що розвиваються, де інституційна слабкість є більш вираженою, а механізми правозастосування – менш надійними. У таких умовах корупція обмежує ефективність податкових реформ, перешкоджаючи ініціативам з підвищення прозорості та стримуючи міжнародні інвестиції. Зусилля з розвитку підриваються, коли державні ресурси відволікаються від надання основних послуг через витоки податкових надходжень. Крім того, податкові ризики, зумовлені корупцією, сприяють макроекономічній нестабільності, створюючи бюджетний дефіцит, який потребує надмірних запозичень, збільшуючи тягар державного боргу та знижуючи фінансову стійкість у довгостроковій перспективі.

Для зменшення впливу корупції на податкові ризики органи публічної влади та міжнародні організації передбачають застосування різних заходів. Підвищення прозорості в адмініструванні податків шляхом діджиталізації та автоматизації виявилось ефективною стратегією зменшення можливостей для корупційних практик. Мінімізуючи людську взаємодію в процесі нарахування та збору податків, уряди можуть знизити ризик хабарництва та маніпуляцій. Крім того,

зміцнення інституційних рамок шляхом створення незалежних наглядових органів і суворіших механізмів правозастосування може покращити підзвітність і стримувати корупцію. Міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією у сфері оподаткування також набирає обертів, а транскордонні угоди про обмін інформацією відіграють вирішальну роль у боротьбі з ухиленням від сплати податків та незаконними фінансовими потоками.

Незважаючи на ці зусилля, боротьба з корупцією у сфері оподаткування залишається складним завданням, що вимагає постійної відданості з боку багатьох зацікавлених сторін. Політична воля є визначальним фактором успіху, оскільки ефективність антикорупційних заходів залежить від того, наскільки уряди надають пріоритет доброчесності в управлінні державними фінансами. Кампанії з інформування громадськості, які підкреслюють згубний вплив корупції на справедливість оподаткування та економічний розвиток, також можуть сприяти зміні поведінки як серед платників податків, так і серед чиновників. Крім того, розвиток культури етики в органах податкового адміністрування має важливе значення для виховання професійної доброчесності та зменшення вразливості до корупційних практик.

Взаємозв'язок між корупцією та податковими ризиками тісно переплітається з ширшими проблемами врядування. Слабкі інституційні структури, відсутність політичної підзвітності та обмежений доступ до інформації створюють сприятливе середовище для процвітання корупції, посилюючи вразливість, пов'язану з оподаткуванням. Зміцнення верховенства права та забезпечення послідовного застосування антикорупційних заходів мають вирішальне значення для подолання системних ризиків, які створює корупція для податкової системи. Уряди також повинні інвестувати в програми розбудови потенціалу, які підвищують навички та компетенції податкових адміністраторів, забезпечуючи їх необхідними інструментами для ефективного виявлення і запобігання корупційним практикам.

Економічні наслідки податкових ризиків, спричинених корупцією, виходять за межі втрат надходжень до бюджету. Коли податкові системи сприймаються як корумповані та неефективні, суспільний договір між урядом і громадянами послаблюється, що підриває добровільне дотримання податкового законодавства та громадянську відповідальність. Таке розчарування може призвести до підвищення рівня опору податковій системі, подальшого зменшення державних доходів та поглиблення фіскальних дисбалансів. Податкова система, яка пронизана корупцією, заохочує поведінку, спрямовану на пошук ренти, коли економічні рішення приймаються з метою отримання особистої вигоди, а не продуктивних інвестицій та інновацій. Такий неправильний розподіл ресурсів стримує економічний прогрес і перешкоджає сталому розвитку, створюючи довгострокові структурні проблеми для уражених економік.

Отже, вплив корупції на податкові ризики є значним, оскільки вона впливає на збирання доходів, адміністративну ефективність, цілісність регуляторної системи та економічну стабільність. Корупція підриває довіру до податкових інституцій, заохочує ухилення від сплати податків і викривлює розподіл державних ресурсів, що в підсумку послаблює перспективи національного

розвитку. Подолання цих ризиків вимагає багатогранного підходу, що поєднує технологічний прогрес, правові реформи, зміцнення інституцій та залучення громадськості. Боротьба з корупцією в оподаткуванні є невід'ємною складовою створення справедливої, прозорої та ефективної податкової системи, яка сприяє економічному зростанню та соціальній справедливості. Уряди, міжнародні організації та громадянське суспільство повинні співпрацювати для впровадження стійких антикорупційних заходів, які зменшують податкові ризики та підвищують фінансову стійкість у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Бугайчук К. Л. Корупційні ризики: поняття, класифікація, методологія оцінки, заходи усунення. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 39-40.
2. Дем'янишин В. Г., Лободіна З. М., Горин В. П., Дем'янишин В. В. Методологічні підходи до дослідження державних фінансових ресурсів та фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 1. С. 31-47. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48270>
3. Горин В. П. Дискусійні питання сутності та критеріїв оцінювання ефективності бюджетного менеджменту. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 155–160. DOI: [10.32702/2306-6806.2020.5.155](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.5.155)
4. Жук О. Ризики та наслідки поширення корупції для держави і суспільства в Україні. *Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції*: тези I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 28 жовтня 2021 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 124-126.
5. Молчанова А. Корупційні ризики в діяльності посадових осіб податкових органів при реалізації їх контрольних повноважень. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 130-139.
6. Шевчук А. Податкові ризики національної стратегії доходів України. *Світ фінансів*. 2024. №2 (79). С. 28-40. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1691>.